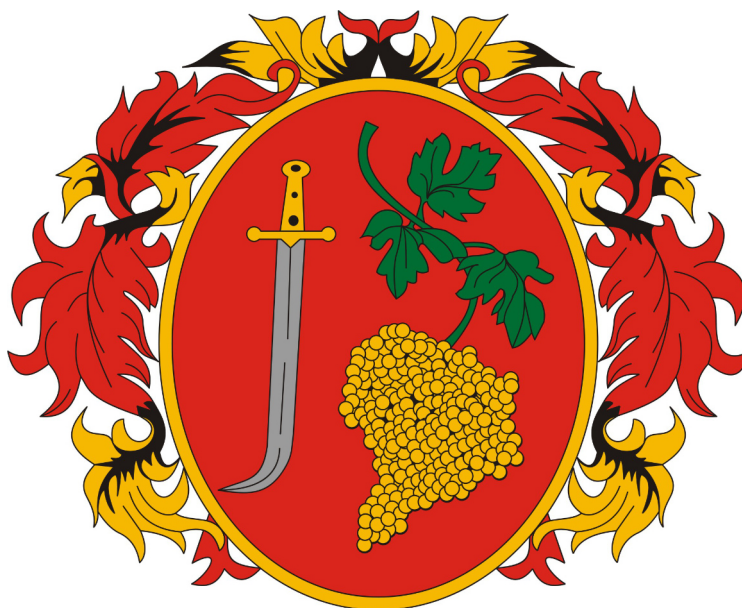

ÚRHIDA

TELEPÜLÉSTERV

TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

*KÉSZÜLT A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELMEVEL
KAPCSOLATOS SZABÁLYOKRÓL SZÓLÓ
68/2018. (IV.9.) KORM. RENDELET ALAPJÁN*

2023. AUGUSZTUS

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	3
I. ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGVÉDELME	4
1.1 A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA (A TÖRTÉNETI TELEPÜLÉS- ÉS TÁJSZERKEZET ALAKULÁSA , A TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSMAG)	4
1.1.1 TELEPÜLÉSTÖRTÉNET	4
1.1.2 A TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSSZERKEZET ALAKULÁSA, A TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSMAG	8
1.1.3 A TÖRTÉNETI TÁJSZERKEZET ALAKULÁSA	11
1.2 A VÉDETT MŰEMLÉKI ÉRTÉKEK TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA AMELY ÉRTÉKKATASZTERBEN TARTALMAZZA:.....	11
1.2.1 A VILÁGÖRÖKSÉGI, ÉS VILÁGÖRÖKSÉGI VÁROMÁNYOS HELYSZÍNEK ÉS TERÜLETEK	11
AZ ORSZÁGOS TERÜLETRENDEZÉSI TERV ALAPJÁN ÚRHIDA KÖZSÉG TERÜLETÉN NEM TALÁLHATÓ VILÁGÖRÖKSÉGI ÉS VILÁGÖRÖKSÉGI VÁROMÁNYOS HELYSZÍNEK ÉS TERÜLETEK.....	11
1.2.2 AZ ORSZÁGOS ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG ELEMEL	12
AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSKÖRBE ELLJÁRÓ FEJÉR MEGYEI KORMÁNYHIVATAL RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG ÉS MŰEMLÉKI ÉRTÉK, VILÁGÖRÖKSÉGI ÉS VILÁGÖRÖKSÉGI VÁROMÁNYOS TERÜLET VÉDELME EGYEZTETÉSI SZAKTERÜLETET ÉRINTŐEN A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ ÉS A TELEPÜLÉSENDEZÉSI ESZKÖZÖK FELÜLVIZSGÁLATÁVAL KAPCSOLATOSAN AZ FE/ OVED/0162-2/2021 IKTATÓSZÁMON ADOTT VÉLEMÉNYE ALAPJÁN ÚRHIDA KÖZSÉG TERÜLETÉN NINCS ORSZÁGOS ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGI ÉRINTETTSÉG.....	12
1.3 A HELYI ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA, AMELY ÉRTÉKKATASZTERBEN AZ ÖNKORMÁNYZATI FŐÉPÍTÉSZ ÁLTAL MEGHATÁROZOTTAK SZERINT TARTALMAZZA A HELYI ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG ORSZÁGOS VAGY HELYI VÉDELEMRE MÉLTÓ ELEMEL	12
ÚRHIDA ÖNKORMÁNYZATÁNAK KÉPVISELŐ-TESTÜLETE A TELEPÜLÉSKÉP VÉDELMÉRŐL ÉS AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET ALAKÍTÁSÁRÓL ÉS VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ RENDELETET A 17/2017. (XII.14.) ÖNKORMÁNYZATI RENDELETTEL FOGADTA EL. A RENDELETBEN HELYI VÉDETT ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉKEK NEM SZEREPELNEK.	12
2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE	12
A LOKÁLPATRIÓTA SZEMLÉLTŰ GONDOLKODÁS MELLETT EGYARÁNT LÉNYEGES A KÖRNYEZET JELENLEGI HASZNOSÍTÁSÁNAK, A HELY SZELLEMEÉNEK ISMERETE IS. NEM ELEGENDŐ A MEGISMERÉS, MEGÉRTÉS, SZÜKSÉGES A MEGOLDÁSI JAVASLATOK FELTÉRKÉPEZÉSE IS, MELY A MŰLT ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉKEINEK, FORMAI MEGJELÉNÉSÉNEK ÉS A JELENBEN KEZÜNKBEN LÉVŐ TUDÁSON, TECHNOLOGIÁK KÖLCSÖNHATÁSÁN ALAPUL.	12
A FELÜLVIZSGÁLAT SORÁN A MŰEMLÉKEK VONATKOZÁSÁBAN FEJLESZTÉSRE IRÁNYULÓ TERVEK NEM JELENNEK MEG, AZONBAN AZ NEM GÁTOLJA A JÖVŐBEN REALIZÁLÓDÓ FEJLESZTÉSI IGÉNYEKEK. FONTOS AZONBAN, HOGY A JÖVŐBEN FELMERÜLŐ FEJLESZTÉSEK A MŰEMLÉKI ÉRDEKEK ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK FIGYELEMBEVÉTELÉVEL TÖRTÉNJENEK ÚGY, HOGY AZ A MŰVI ÉRTÉKEKNEK, ÉS KÖRNYEZETÜNKNEK FEJLESZTÉSÉT IS EGYARÁNT BIZTOSÍTSA.....	12
2.1 A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ ELEMEL VONATKOZÁSÁBAN RELEVÁNS RÖVID ÉS KÖZÉPTÁVON TERVEZETT VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE.....	12
ÚRHIDA KÖZSÉGBEN TELEPÜLÉSENDEZTÉSI TERVÉBEN MEGHATÁROZOTT FEJLESZTÉSI CÉLOK LEHETŐSÉGET ADNAK ARRA, HOGY A TELEPÜLÉS FEJLŐDÉSÉHEZ SZÜKSÉGES ANYAGI FORRÁSOK AKÁR PÁLYÁZATI FORRÁSBÓL IS ELÉRHELTŐVÉ, LEHÍVHATÓVÁ VÁLJANA. A FENNTARTHATÓ TERÜLETI RENDSZER KIKÖTI, HOGY A TELEPÜLÉS HELYI TERMÉSZETI ÉS ÉPÍTETT KÖRNYEZETÉT NEM VESZÉLYEZTETHETIK GAZDASÁGI FOLYAMATOK.	12
A TELEPÜLÉSENDEZTÉSI TERVBEN SZEREPLŐ CÉLOK NINCSENEK NEGATÍV HATÁSSAL AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGRE.	12
3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV.....	12
AZ ÉRTÉKVÉDELMI TERV ÖSSZEFOGLALJA A TELEPÜLÉS ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGEINEK VÉDELMEÉT CÉLZÓ INTÉZKEDÉSEKEK. AZON ÉPÍTMÉNYEK, MELYEK ORSZÁGOS VÉDELEM ALATT NEM ÁLLNAK, AZ ÖNKORMÁNYZAT A HELYI ÉPÍTÉSI SZABÁLYZATTAL, VALAMINT A TELEPÜLÉSKÉP ALAKÍTÁSÁRÓL ÉS VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ RENDELETTEL DÖNTHET AZ INGATLANOK EGYEDI VÉDELMEÉRŐL.	12
3.1 AZ ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT ÉRTÉKEK MEGÖRZÉSÉT BIZTOSÍTÓ SZEMPONTOK ÉS KÖVETELMÉNYEK.....	12
A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN NEM SZEREPELNEK MŰEMLÉKI ÉS HELYI VÉDELEM ALATT ÁLLÓ ÉPÍTMÉNYEK.....	12

BEVEZETÉS

Úrhida község önkormányzata 135/2021. (X.27.) sz. határozatában döntött a település új Településtervének (Településfejlesztési Tervének és Településrendezési Tervének) elkészítéséről.

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 83. § (1) és (2) bekezdése értelmében ebben az esetben települési örökségvédelmi hatástanulmányt (továbbiakban: TÖHT) kell készíteni a megalapozó vizsgálat részeként a Korm. rend. 14. melléklete szerinti tartalommal.

Jelen TÖHT az örökségvédelmi hatáskörben eljáró Fejér Megyei Kormányhivatal régészeti örökség és műemléki érték védelme egyeztetési szakterületet érintően kiadott FE/OVED/00742-2/2022 iktatószámú előzetes szakmai vélemény és a FMKH Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály adatszolgáltatása alapján Készült.

Képforrások:

Bodó Beáta, Burián Péter - Úrhida Településképi Arculati Kézikönyve, Úrhida, Úrhida község Önkormányzata Megbízásából, 2017, 40 o.

I. ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGVÉDELEM

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1 A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása , a történeti településmag)

Úrhida a Közép-Dunántúli régióban, Fejér Vármegyében Székesfehérvártól délnyugatra elterülő település, a megyeszékhely mellett Sárszentmihály, Sárkeszi, Nádasladány, Jenő és Szabadbattyán határolja. Kistáji elhelyezkedése alapján a Mezőföld közép-dunántúli részén a Sárrét részét képezi. Észak-keleti része a Sárvíz-völgy kistáj egységbe tartozik.

Maga a község, mely egy jellegzetes szőlőhegyi településből fejlődött ki többutcás, szalagtelkes községgé, nagyjából egy völgyekkel tagolt halomra épült. E halom egy kiemelkedőbb pontján épült fel a templom, melyet körülölelnek a falu házai. Úrhida belterülete 123 és 191 méter közötti tengerszint feletti magasságon terül el. A község igazgatási területe 724 ha, melyből a belterület 392 ha, míg a mezőgazdasági külterület 332 ha.

Lakónépessége 2643 fő a 2021. dec. 31-i KSH mérési adatok alapján.

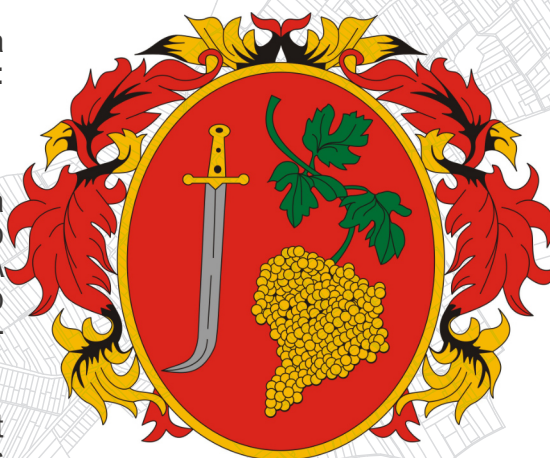
A település címere:

A falu önkormányzata 1994-ben, rendeletben határozta meg a település címerét, mely a rendeleti leírás szerint:

„Állított ovális címerpajzs közepén, vörös mezőben, a mező jobb oldalán állított, markolatával fölfelé álló arany /sárga/ hegyével jobbra forduló kard lebeg. A mező bal oldalán három zöld szőlőleveles indáról lelógó arany /sárga/ szőlőfürt lebeg. A pajzsot arany /sárga/ - vörös palást veszi körül.”

A korszaknak megfelelően és az első 1826-ban készült pecsét formája alapján a címerpajzsot állított ovális formára tervezték.

A település pecsétjét az említettek figyelembevételével az 1826-ban készült pecsét alapján készítették el úgy, hogy a mai követelményeknek is megfeleljen. A címerábrázolás változatlanul az ovális pecsét ovális mezejének középpontjában maradt. Két ovális vonalgyűrű közé kerül a körirat, melyen az "ÚRHIDA PECSÉTJE" és alul három évszám(első említés, első ismert pecsétadás, új pecsétadás) *1009*1826*1994* szerepel.

1.1.1 Településtörténet

Úrhida a honfoglalás előtti időszakban

Úrhida a mai területét már a honfoglalást megelőző korszakokban lakták emberek. Az őskori ember jelenlétére Úrhida ÉK-i határa mentén az Újszőlők utca környékén találtak bizonyítékot. A Sárszentmihályi határ mentén római kori leleteket találtak a régészek ami azt bizonyítja, hogy Úrhida mai területén már ezekben a korszakokban is éltek emberek, településük azonban a Sárvíz partja mellett, a mai Szabadbattyán és Sárszentmihály találkozásánál lehetett. Régebben Úrhida léte elválaszthatatlan volt a vízparttól, mint arra a falu neve is utal. Itt épült fel az úrhidai malom, itt temetkeztek korábban a falu lakosai. Ezen a ponton került elő a Sárvíz partja mentén jelentős középkori település, mely már az őskorban és a rómaiak idején is lakott volt.

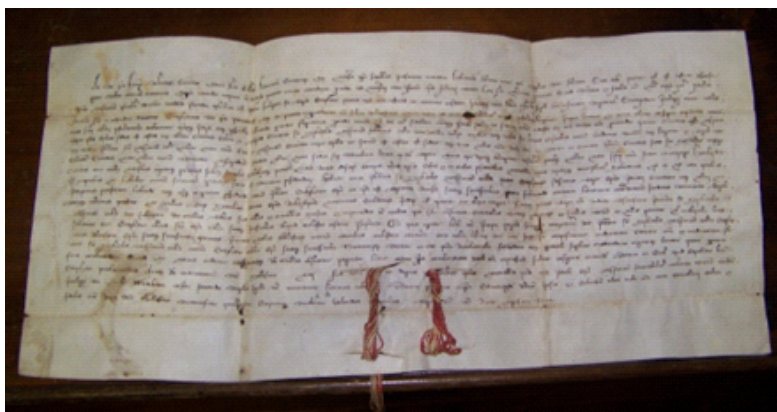
Ezek alapján kijelenthetjük, hogy Úrhida a környék legősibb települése.

¹<https://nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/urhida-kozseg>

Úrhida a középkorban

A középkori Úrhida területe természetesen eltért a mai falu határaitól. Nem is feküdhett a mai dombokon, hiszen innen az emberi élethez nélkülözhetetlen vízpart jelentős távolságra volt.

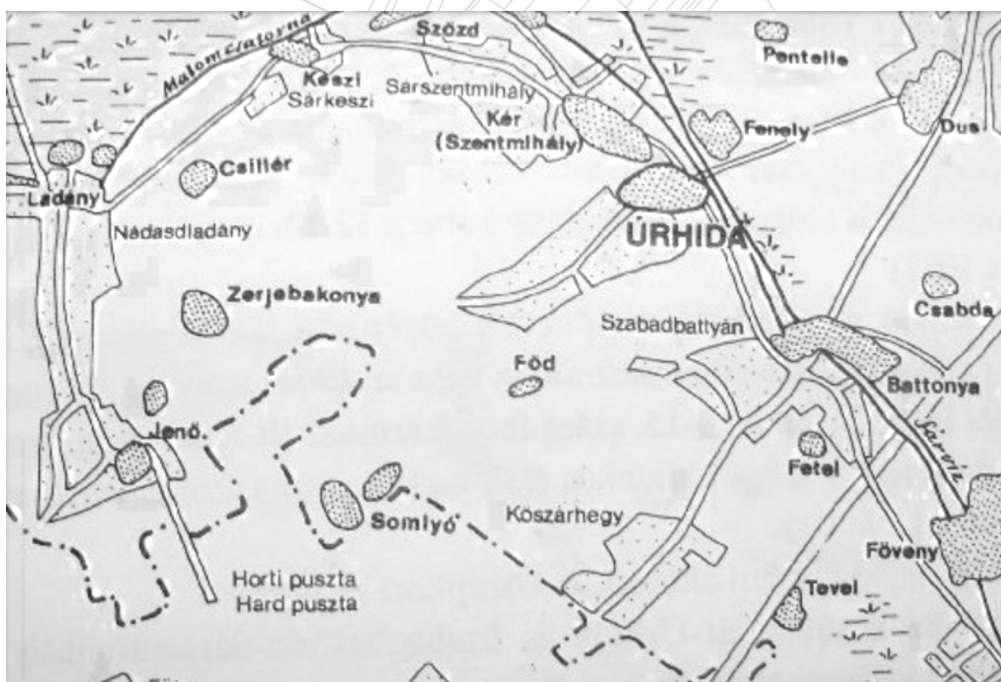
A középkori Úrhidát a Sárret mocsarainak partján kell keresnünk, csakúgy mint a környező Árpád-kori alapítású falvakat (Ladány, Keszi, Ság, Kér, Battyán, Tác). Úrhidával kapcsolatos fontos adatot a Szent István Idejéből származtatott oklevél szolgáltatja, melyben szereplő „civitas” elnevezés mindenképpen azt jelenti, hogy még valószínűleg Géza fejedelem idején erre vezető fontos út és híd biztosítására várát építettek. Ha földvéra esetleg nem is létezett, ám bizonyosan a környék egyik legősibb települése. Nevének első írásos említésére abban az 1009-ben íródott, majd 1257-ben átirat oklevélben bukkanunk, melyben István király az Úrhida kerületében fekvő Fülét a Veszprémi püspökségnek adományozta. 1009-ben íródott oklevél melyben először említik Úrhida nevét.

I. István király oklevele

Valószínűsíthető, hogy Úrhida nevét, a Sárvízen átívelő, hercegi, nagyfejedelmi híd alapján kapta. Az eredeti oklevél 1295. körül íródott másolata a települést „L(.)uhida” néven említi. Egy azonban bizonyos 1002-1009. körül Úrhida már élő település volt, alapítása mindenképpen a 10. századra tehető.

1323-ban írt oklevél tanulsága szerint Úrhida a Veszprémi püspök birtokában volt, ekkor említi az írat a település Szt. Miklósról elnevezett templomát. 1401-ben Zsigmond király oklevelének tanúbizonysága alapján, említést tesz az úrhidai malomról. Ez az első utalás az úrhidai malom létezésére. Talán a mai híd mellett, a ma is álló malomszigeten kereshetjük az említett malom helyét, feltételezhető, hogy a középkori híd is valahol e pont környékén helyezkedhetett el. Egy 1436-ban

Úrhida térségi helye a középkorban

kelt oklevél említi a „Vár úttját” mely Zerje Bakonyától Úrhidára vezetett, míg a Füle faluba tartó utat „Sajt útként” nevezi meg. 1478-ban a fehérvári keresztes konvent okleveléből kiderül, hogy az úrhidai híd az úrhidai víz felett ívelt át és a hasonló nevű faluban állt.

Az említett hídon szedett vámon a veszprémi Albert püspök és fehérvári káptalan osztozott fele-fele részben. Továbbá az újonnan épített malom építésében és használatában is megosztottak. A település további sorsát meghatározta Fehérvár 1543-as török ostroma, majd elfoglalása. Maga a falu már az ostrom során elpusztulhatott, hiszen 1560-ban mint elpusztult helyet nevezték meg, földjei és szőlei után „Battyán város” lakói fizették a tizedet.

1582-es adat szerint a Sárvíz melletti úrhidai malom Battyáni Ferenc és Orbán birtokában volt. 1612-es adat szerint a pusztai használati jogot szentmihályi jobbágyok kapták meg. A török uralom alóli felszabadulást követően Úrhida birtokviszonyai jelentősen megváltoztak.

Úrhida 1700-1848 között

A török idők után első ízben 1702-ben említik a községet. A falut ekkor már a Madocsányi család birtokolta. Ugyanekkor jelentek meg Pentele új birtokosai a Vörös család, akik 1740-től már biztosan Úrhida földesurai voltak. A székesfehérvári lakos Vörös család, Pentele és Úrhida birtokosa, a gyéren lakott pusztai település betelepítésének szándékával nagyszabású szőlőtelepítést hajtott végre a határban.

A telepítési szándékaról szóló alapszerződést 1740. december 31-én fogalmazták meg. Ezen szerződés tartalmazza, hogy ki milyen feltételekkel foghat magának szőlőt, s mivel tartozik utána földbirtokosának. A szőlők nem tartoztak az úrbéres földek közé. A Vörös család a szerződésben foglalt terméstizeden felül más szolgáltatást ezen földek után nem követelt. Így a bérlő jövedelme a föld után a szokásosnál nagyobb volt. A kedvező körülmények hatására számos fehérvári polgár bérelt szőlőt. A városi lakosok eleinte csak kijártak a pincékhez, később, az 1750-es évektől tavasztól őszig kint laktak.

Ez idő után indult meg a bérlők és családjaik végleges letelepedése. A Vörös család tagjai közül nem egy magas hivatal viselő személy akadt. Ignác főszolgabíró, Antal megyei ügyész. Zsigmond előbb főszolgabíró, majd megyei alispán volt az 1700-as években. A Vörös család legnagyobb alakja, Zsigmond 1781-ben kápolnát építtetett a község közepén, amelyben később őt is eltemették. 1785-ben, halála előtt néhány nappal végrendelezett a családi birtokról. Az ölkébe csöppent örökséggel az utódok nemigen tudtak bánni. A következő évek, évtizedek tulajdonoscsere zalogba adások sokaságát hozták magukkal. A Vörös család által telepített szőlők egyre jobban vonzották az állandóan itt lakó telepeseket.

1757-1810 között 41 családfőt jegyeztek be az akkor még szabadbattyáni anyakönyvekbe. A II. József-féle népesség-összeírás 112 házat említ. 1815-ből ismert szőlőhegy rendtartása, amelyet az új földesurak hoztak jövedelmük érdekében. A szőlőművesek az Úrhidai bor jó hírűvének megőrzése érdekében csak az előírt fajtákat szaporíthatták. A szőlő közé kukoricát, fát (kivéve őszibarack, mandula, meggy) nem telepíthettek, a meglévőket ki kellett vágni.

A borkimérés joga a földbirtokost illette. A szőlőkben állandó lakhely nem lehetett. A hegymesterek kötelesek voltak vigyázókat rendelni, éjszakára puskás őrköt állítottak. A szőlőben tartott méhek után tizeddel tartoztak. A hegyen tilos volt káromkodni, verekedni, paráználkodni. Szent György naptól Szent Mihály napig csak szombat délig volt szabad dolgozni.

Marhát, disznót, galambot, kutyát nem volt szabad a hegyen tartani. A hegymester és a hegybíró szava minden szőlősgazdának parancs volt a hegyen. A rendeletet évente megújították, a tisztségviselőket megválasztották, bérüket meghatározták. A hegyközség a saját hatáskörébe tartozó ügyeket maga intézte.

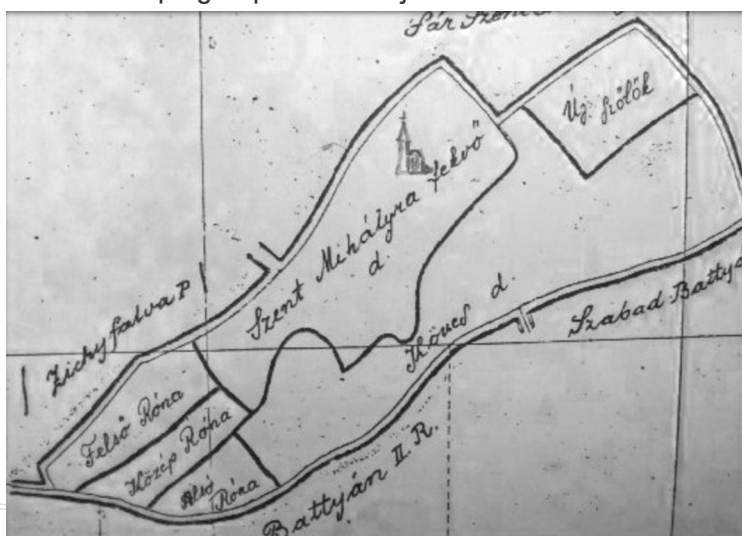
1828-ban Úrhidán 265 gazda művelt különböző nagyságú szőlőterületeket, ezek közül 65 volt helyi lakos. A gazdák többsége fehérvári lakos volt, kisebb része a környező falvakból került ki. A község lakossága 1820-ban 198, 1836-ban 280 fő volt. A népesség annak ellenére gyarapodott, hogy az országos kolerajárvány a községet sem kímélte 1831-ben. Az akkori 192 fős lakosságból 23 betegedett meg és három halt meg.

Úrhida 1848-1945 között

1848 tavaszának eseményei a községet közvetlenül nem érintették. 1848. szeptember 25-én az úrhidai hidat felszedték, hogy ezzel gátolják Jellasics hadmozdulatait. A község életében továbbra is a szőlőművelés jelentette a megélhetést. A 19. század második felében a lakosság egyre jobban

gyarapodott. 1850-ben 133 házban 566-an laktak. 1869-ben 797, 1880-ban 861, 1900-ban 979 volt a lélekszám.

A népesség felekezeti megoszlása 1870-ben: 797 lakosból 769 katolikus, 24 református, 4 evangélikus. Úrhida közigazgatását a 8 legtöbb adót fizetőből és a 8 választott tagból felálló képviselő-testület, valamint a községi elöljáróság látta el. Az utóbbihoz a bíró, a jegyző, a helyettesbíró (törvénybíró), 4 fő esküdt, a körorvos és a pénztárnok tartozott. Az elöljárósági tagok hivatalból vettek részt a képviselő-testület munkájában. A körorvoson kívül 1 szülésznő látott el egészségügyi szolgálatot. A község szolgaszemélyzetét 1 kézbesítő, 1 kisbíró, és 1 éjjeliőr alkotta. Mindezek kötelmeit a községi szabályrendelet határozta meg. Eszerint a 3 évi időtartamra választott községi bíró volt az elöljáróság vezetője, akinek a feladatai közé sok máson kívül a szegődményesek felfogadása, továbbá a kisebb polgári perekben eljárás tartozott.

Úrhida felosztása a XIX. században

A jegyző hatásköre csaknem megegyezett a bíróéval. Intézkedési joga főleg gyám- és hagyatéki ügyekre terjedt ki, a községgel kapcsolatos minden nyilvántartás vele volt kapcsolatos. A törvénybíró az elöljáróság vezetőjének távollétében annak hatáskörét vette át. Az éjjeliőr köteles volt a falut éjjel- nappal bejárni, a kocsmában a záróra betartását ellenőrizni és minden eseményről a bírónak jelentést tenni. Papíron minden rendben volt a községben. A valóság azonban □ mint már annyiszor a történelemben- itt is rácsafolt az elképzelésekre. 1903-ból származik az a jelentés, amelyben a település súlyos közrendi problémáiról olvashatunk: Úrhidán az 1900-as évek elején napirenden voltak a verekedések és az éjszakai útonállások, a kocsmában gyakran véres összetűzésekre került sor, még az éjjeliőröknek is bántalmazásban volt részük időnként.

Az úrhidai tartalékosok 1914. októberében vonultak be a hadseregbe. Az elesettek tiszteletére az elmúlt időkben emelt emlékművet a község, pedig annak felállítását már az 1920-as években is szorgalmazták. Úrhidán is megalakult a munkatanács, 1919-ben. A két világháború között a község létszáma 920-975 fő között váltakozott..

A lakosság zöme a mezőgazdaságból élt. Elsősorban a fehérvári piacra termeltek zöldséget, gyümölcsöt, húst, libafertályt. 1933-ban alakult meg az Úrhidai Legeltetési Társulat 77 taggal. A községtől átvett földön gazdálkodó közösség elnököt, gazdát, pénztárost, jegyzőt választott, akik a választmánnyal együtt, az alapszabálynak megfelelően intézték az ügyeket. A szorgalom és a próbálkozások ellenére a község földje kevésnek bizonyult a szépszámu népesség eltartására.

Az úrhidaiak rendszeresen átjártak a környező községekbe dolgozni napszámba, vagy részes munkába. Az iparosságot ez időben egy asztalos, két cipész, egy hentes és mészáros, öt cséplőgép tulajdonos, két kocsmáros, két baromfi kereskedő, egy vegyeskereskedő és két marhakereskedő képviselte.

A húszas évek végén a község a közutakkal, a tűzoltósággal, az új temetővel, új közkúttal, a villamosítással, azaz a közügyekkel volt elfoglalva. A két háború között jött létre a község Önkéntes Tűzoltó Egylete, a Levente Egyesület, a Polgári Lövészegyesület.

1944 decemberében több hónapos álló front alakult ki Székesfehérvár térségében, amely Úrhida községet sem kímélte. 1945. februárban a német páncélos hadosztály kerítette kézre a települést. A megrekedt harcok a lakosság megpróbáltatásait növelték. A németek a templom tornyában

alakítottak ki tűzfészket. A hadi események következtében megsemmisült a híd, meg rongálódott a malom, a szeszfőzde, a templom és 30 lakóház. A heves ágyútűzben sok polgári lakos vesztette életét. Nekik és a frontokon elesett úrhidaiaknak a templomkertben állítottak emléket. Úrhidán 1945. március 22-én szűntek meg a harcok.

Úrhida 1945-1990 között

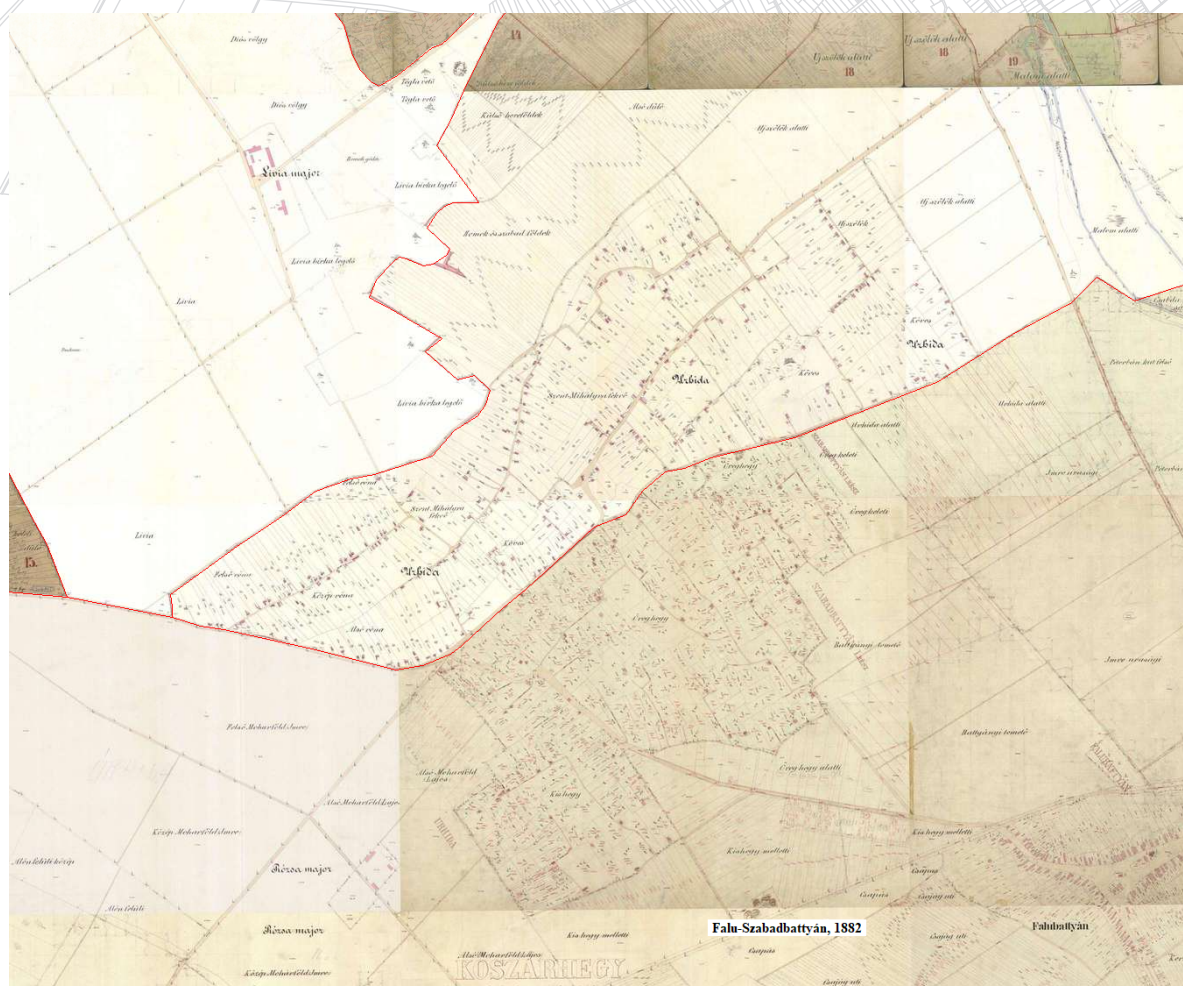
A harcok után a település lélekszáma 865 volt. A községben 243 lakóház maradt használható. 129 szarvasmarha, 48 ló, 60 sertés, 380 baromfi maradt a rekvirálások után. A település életének irányítását a Nemzeti Bizottság vette át 1945. május 2-ától. 1946. október 13-án az Országos Szövetkezeti Központ tagjaként 39 taggal újjáalakult az Úrhidai Földműves Szövetkezet. Ugyanebben az évben alakult újjá az Úrhidai Vadásztársaság is. 1948-ban kultúrházat avatott a falu. A villany teljes bevezetése 1957-ben került napirendre ismét. 1960-ban alakult meg Rákóczi névre keresztelt termelőszövetkezet csoport.

Postát 1964-ben kapott a község. 1969-ben a község önállóságát megszüntették, tanácski rendeltség keretében Szabadbattyánhoz csatolták. 1979-ben a régi kultúrház helyén alakították ki az orvosi rendelőt, postát, tanácski irodát, könyvtárat és egy tanácstermet. Az óvodát 1987-ben építették, mellette megmaradt az alsó tagozatos összevont iskola. 1988-ban ma is működő Nyugdíjas Klub alakult a községben.

A község 1990-ben nyerte vissza önállóságát.

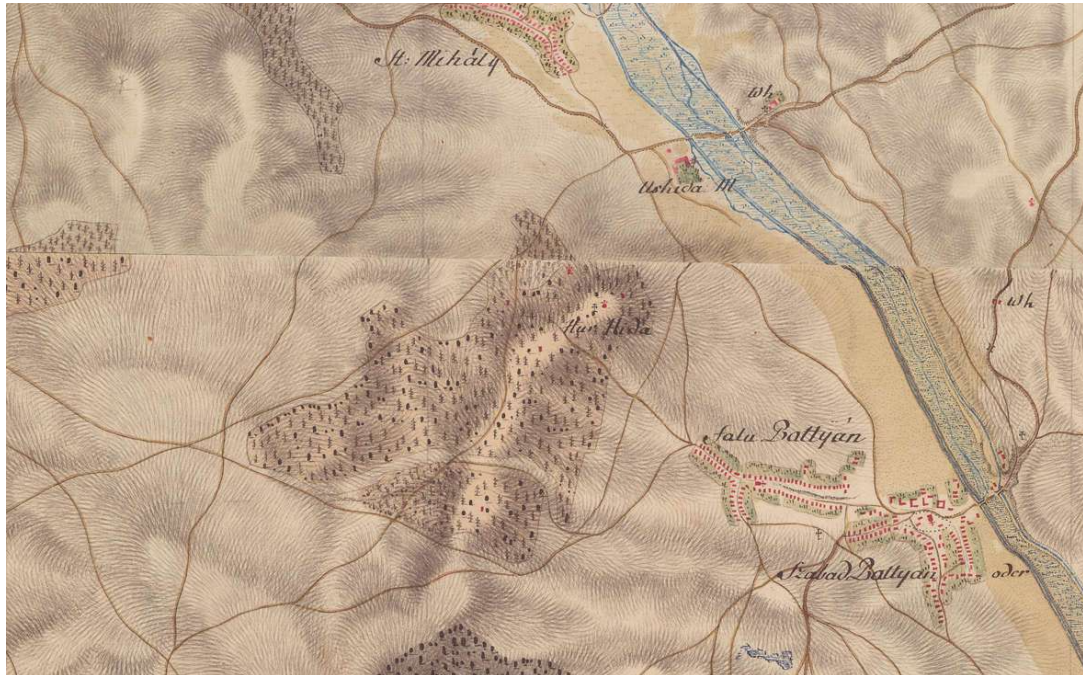
1.1.2 A történeti településszerkezet alakulása, a történeti településmag

A történeti településszerkezet az 1700-as éveket követő szőlőtelepítés során kezdett el kialakulni. A településszövet alapvetően inkoherens, kialakult állapotot mutat. A domb természet alkotta vonulatai jelentős mértékben meghatározták a XVIII. századi földosztás módját, a közlekedési utak nyomvonalvezetését. Az egykori településmag nem egy pontban sűrűsödött, mivel a szőlőhegy egyidejűleg került szőlőműveléses hasznosításra. A telkek mélyek, az utcák a domborzatot

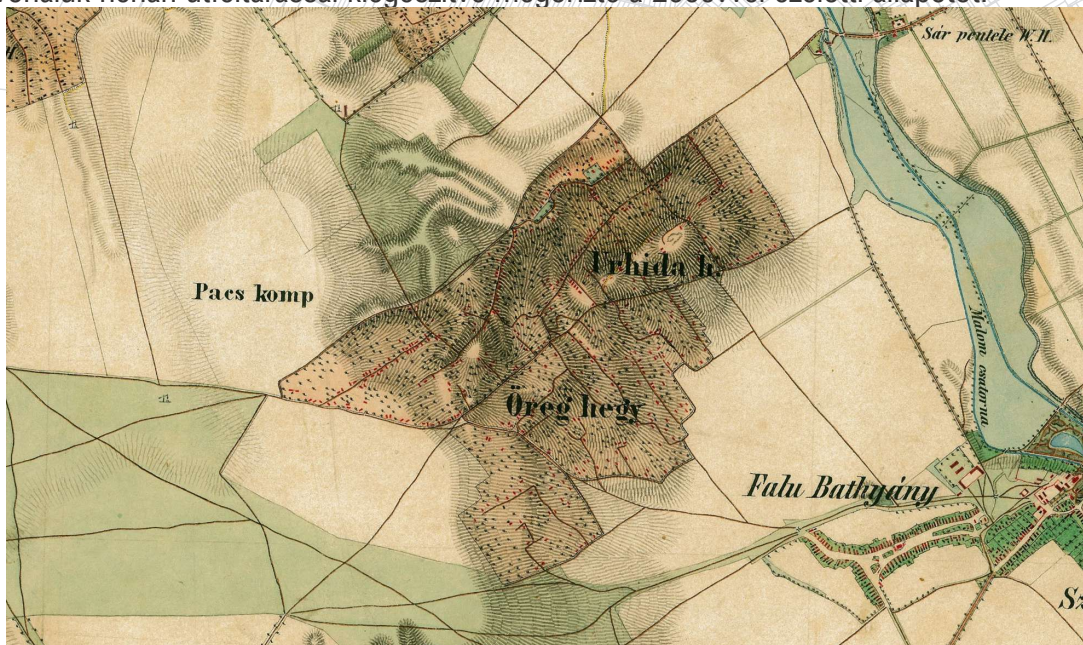
Úrhida kataszteri térképe 1882-ből. Forrás: maps.arcanum.hu

lekövetve optimális nyomvonalakon vezetnek. Az első katonai felmérési térkép a XVIII. Század második felének állapotát mutatja. A szőlőhegyre vezető útvonalak alapján elmondható, hogy a kint élők mellett a környékbeli települések (Battyán, Sárszentmihály) lakosainak egyaránt jelentős mértékben voltak ingatlanjaik a területen.

Úrhida az első katonai felmérésen (1773-1781) Forrás: maps.arcanum.hu

A település intézményi központja a Székesfehérvár-Úrhida összekötő út belterületi szakaszán, a Kossuth utca mentén alakult ki. Elmondható, hogy a telekstruktúra a végleges állapotát a XIX. században elérte. Az utcák napjainkra új burkolatot, közműhálózati elemeket kaptak, de nyomvonaluk néhány útfeltárással kiegészítve megőrizte a 200évvvel ezelőtti állapotot.

Úrhida a második katonai felmérésen (1813-1869) Forrás: maps.arcanum.hu

A keskeny, fésűs beépítés és a nagy telekméret jellemzi telkosztást. A fennmaradt falusias porták napjainkban is az utcaképek részét alkotják a településen. Alapvetően a település telekszerkezete nem változott, a beépítés intenzitása viszont igen. Az utakkal lehatárolt telektömbökön egymástól nagyobb távolságra (50-100m-re) épületek épületek, melyek úgymond birtokközpontként működtek.

Úrhida a harmadik katonai felmérésen (1813-1869) Forrás: maps.arcanum.hu

A beépítettség növekedése a Kossuth utcában és annak folytatásában a Dózsa György utcában indult meg. Első körben a falusi porták kezdték el kiszorítani a központból a szőlős pincéket, majd később megjelentek a többgenerációs többszintes lakóházak. A XX. Század végén a székesfehérvári agglomerációban betöltött szerepének köszönhetően népszerű településsé vált. A folyamat a település népességét közel 2,5x-esére duzzasztotta. Az 1990-es népszámlálási adatok alapján a lakónépesség száma 1112 fő, míg 2011-ben már 2454 fő volt.

Úrhida az 1964.február 8-i légifotón. Forrás: www.fentrol.hu

1.1.3 A történeti tájszerkezet alakulása

Úrhida Fejér Vármegyében a Sárrét kistájegységben, de a Sárvíz-völgye határán helyezkedik el. A Sárréten belül az átlagos morfológiai viszonyokhoz igazodó felszíni formák jellemzik a területet. Alapvetően a DNY-i irányban mérsékelten emelkedő domboldal ami a település tengelyét adja. A legnagyobb szintkülönbség a település közigazgatásán belül 78,75m.

Legmagasabb pontja 193,75 mBf.

Talajszerkezetét a fennsíkon és a Malom-csatorna partvidékén lösz, és iszapos homok jellemzi. A domboldalon a mészkő és mészmárga az uralkodó. A talajmechanikai mérések alapján a domboldal tövében jelentős iszaphordalék található, a domboldalon azonban ~1,20m mélységben már a mészkő alapkőzet található.

Panoráma Úrhidáról. Háttérben Székesfehérvár és a Velencei-hegység

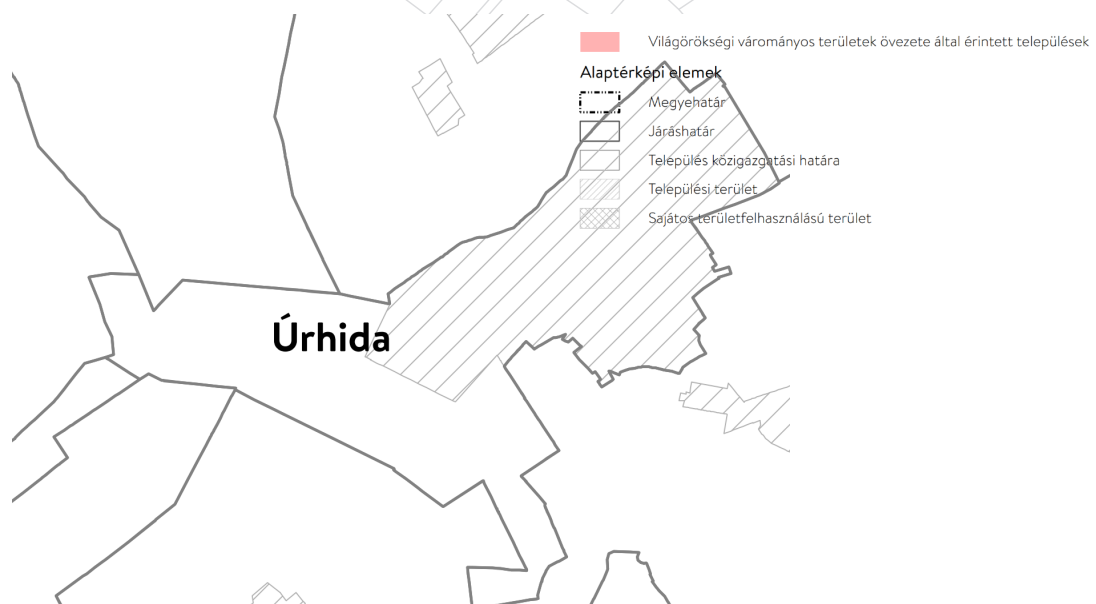
A területen a mezőgazdasági művelés miatt az őshonos növényzetek nagyobb csoportjai visszaszorultak az érintetlenebb, háborítatlan Sárvíz és Sárvíz-Malomcsatorna vízfolyások területére.

A szőlőhegy és környezetének átalakulása a mezőgazdasági művelés mértékének, a beépítésre szánt területek és beépítettség növekedésének függvényében alakult.

1.2 A védett műemléki értékek települési értékleltára amely értékkataszterben tartalmazza:

1.2.1 a világörökségi, és világörökségi várományos helyszínek és területek

Az Országos Területrendezési terv alapján Úrhida község területén nem található világörökségi és világörökségi várományos helyszínek és területek.

A 2018. Évi CXXXIX. Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló törvény 3/4. Mellékletének kivágata

1.2.2 az országos építészeti örökség elemei

Az örökségvédelmi hatáskörben eljáró Fejér Megyei Kormányhivatal régészeti örökség és műemléki érték, világörökségi és világörökségi várományos terület védelme egyeztetési szakterületet érintően a településfejlesztési koncepció és a településrendezési eszközök felülvizsgálatával kapcsolatosan az FE/OVED/00742-2/2022 iktatószámon adott véleménye alapján Úrhida község területén nincs országos építészeti örökségi érintettség.

1.3 A helyi építészeti örökség települési értékléltára, amely értékkataszterben az önkormányzati főépítész által meghatározottak szerint tartalmazza a helyi építészeti örökség országos vagy helyi védelemre méltó elemeit

Úrhida Önkormányzatának Képviselő-testülete a településkép védelméről és az épített környezet alakításáról és védelméről szóló rendeletet a 17/2017. (XII.14.) önkormányzati rendelettel fogadta el. A rendeletben helyi védett építészeti értékek nem szerepelnek.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE

Úrhida község Új Településterve a Településfejlesztési tervből és a Szabályozási tervből áll. A településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 10. § (1) bekezdése a következőket tartalmazza:

„A fejlesztési terv a település jövőképeinek meghatározása mellett, a település fejlődésének meghatározására rögzíti azokat a rövid, közép- és hosszú távú célokat, feladatokat, településfejlesztési akciókat, fejlesztéseket, intézkedéseket, amelyeket a település a tervszerű, fenntartható és gazdaságos fejlődése és üzemeltetése érdekében megvalósítana.”

Úrhida településfejlesztési terve hosszútávra kijelöli a település helyét a megyei és a járási település-hálózatban, bemutatja a község társadalmi, gazdasági, táji, természeti és épített környezetének jövőbeni állapotát. Az alábbi pontokban vizsgáljuk, hogy a településfejlesztési tervben kijelölt rövid, közép és hosszútávú fejlesztések milyen hatással vannak a helyi és műemléki épített, valamint a régészeti örökségre.

A lokálpatrióta szemléltű gondolkodás mellett egyaránt lényeges a környezet jelenlegi hasznosításának, a hely szellemének ismerete is. Nem elegendő a megismerés, megértés, szükséges a megoldási javaslatok feltérképezése is, mely a múlt építészeti értékeinek, formai megjelenésének és a jelenben kezünkben lévő tudáson, technológiák kölcsönhatásán alapul.

A felülvizsgálat során a műemlékek vonatkozásában fejlesztésre irányuló tervek nem jelennek meg, azonban az nem gátolja a jövőben realizálódó fejlesztési igényeket. Fontos azonban, hogy a jövőben felmerülő fejlesztések a műemléki érdekek érvényesülésének figyelembevételével történjenek úgy, hogy az a művi értékeknek, és környezetüknek fejlesztését is egyaránt biztosítsa.

2.1 A települési értékléltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

Úrhida községben településfejlesztési tervében meghatározott fejlesztési célok lehetőséget adnak arra, hogy a település fejlődéséhez szükséges anyagi források akár pályázati forrásból is elérhetővé, lehívhatóvá váljanak. A fenntartható területi rendszer kiköti, hogy a település helyi természeti és épített környezetét nem veszélyeztethetik gazdasági folyamatok.

A településfejlesztési tervben szereplő célok nincsenek negatív hatással az épített örökségre.

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV

Az értékvédelmi terv összefoglalja a település építészeti örökségeinek védelmét célzó intézkedéseket. Azon építmények, melyek országos védelem alatt nem állnak, az önkormányzat a helyi építési szabályzattal, valamint a településkép alakításáról és védelméről szóló rendelettel dönthet az ingatlanok egyedi védelméről.

3.1 Az értékléltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények

A települési értékléltárban nem szerepelnek műemléki és helyi védelem alatt álló építmények.

ÚRHIDA KÖZSÉG
TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

2023. február

készítette: dr. Szücsi Frigyes

Tartalom

1. Örökségvédelmi vizsgálat
 - 1.1. A település történeti leírása
 - 1.2. A település régészeti örökségének felmérése
 - 1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai
 - 1.2.2. Jogszabályi környezet
 - 1.2.3. Régészeti lelőhelyek
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése
 - 2.1. A területfelhasználási változások ismertetése
 - 2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre
3. Értékvédelmi terv (régészet)
4. Összefoglalás

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

Úrhida a legrégebbi Árpád-kori településeink egyike. A veszprémi püspökség adománylevelében említik először 1009-ben: *...villam unam Fyley nomine sitam in conpage Hurhyda civitatis* – ...hasznalóképpen egy Füle nevű falut, amely Úrhida vár(?) kerületében fekszik. A település neve arra utal, hogy ott egy híddal rendelkező átjáró volt, értelemszerűen a Sárvízen, és a híddal az úrnak mondott trónörökös herceg rendelkezett. Az út, amely Úrhidánál keresztezte a Sárvizet, azonosítható az 1055-ben íródott Tihanyi Alapítólevélben szereplő első magyar mondat által említett hadi úttal (*„Feheruuaru rea meneh hodu utu rea”*). Az utat a középkorban Vár útjának nevezték. Györffy György szerint a Vár útja az úrhidai várról kapta a nevét. Egy 1437-es oklevélben Várútként és Nagy Útként is megnevezik. A Fehérvártól Úrhidáig tartó szakasza később már Úrhidai útként szerepelt (1797-ben Liptay János térképén *Via ad Úrhida*).

A kutatók többsége, így például Györffy György, Kristó Gyula, Kralovánszky Alán, Siklósi Gyula és Dénes József az Úrhida megjelölésére vonatkozó *civitas* kifejezés alapján egy várral számol. A kutatók egy része a várat és „kerületét” nem várispánságként értelmezi, hanem egy sajátos jogállású, királyi tulajdonú „várszerkezet”, illetve körzet központjaként. Mások szerint, mint például Zsoldos Attila, az Úrhida vár „kerülete” egy saját vármegyével nem rendelkező várispánságot jelöl. Györffy György szerint még Géza fejedelem építtette a fontos hadi út sárvízi hidjának birtoklására, ellenőrzésére. Elmélete szerint a Fehérvárról Somogyvárra vezető út földvárral való megerősítése azon stratégiai rendszer egyik eleme volt, amellyel Géza körülvette a trónkövetelő Koppány földjét, Somogyországot.

Azt is meg kell azonban említenünk, hogy több kutató is kételkedik az úrhidai vár létezésében, részben azért, mert a helye ma sem ismert, részben más indokok alapján. Stibrányi Máté szerint nem érthető, hogy ha a névadó vár Úrhidán van, akkor a számos ide befutó út közül miért pont a Vár útját nevezik így. Szatlóczi Gábor szerint *„Úrhida nyilvánvalóan nem volt sem vár, sem „várispánság”, sokkal inkább egy gyűrés belső terület saját polgári közösséggel és abból fakadóan esperességgel is.”*

Úrhida legközelebbi említését csak 1323-ból ismerjük a veszprémi püspök birtokaként, ekkor említik a Szent Miklósnak szentelt templomát. Az úrhidai malom első említése 1401-ből, Zsigmond király egyik okleveléből származik. A Malomszigeten helyezkedhetett el, valahol a mai híd közelében. Egy 1437. évi oklevélben Kér falu határjárásában (*„via magna: Varut de Zerje Bakonya ad Urhida”*), valamint Battyán határát Kér felől leíró részben említik (*„via Varut, Urhyda határa”*) Úrhidát.

Úrhida falu a török korban néptelenedett el, temploma is ekkor indulhatott pusztulásnak. 1560-ban már elpusztult helyként nevezték meg. 1582-től a Batthyány-birtok, majd egy 1612-es adat szerint a puszta használatának jogát szentmihályi jobbágyok kapták meg.

1702-ben a Madocsányiak tulajdona, 1740-től pedig a Farádi Vörös család birtokolta. Nem sokkal ezután, az 1750-es évektől számolhatunk Úrhida újranevelésével. 1786-ban a vendégfogadónál (a Sárvíz keleti partján) 15 lakost, a malomnál (a Sárvíz nyugati partján) 11 főt írtak össze (1. ábra). A község mai belterületén, a szőlőhegyen ekkor még a legtöbben valószínűleg csak tavasztól ősziig laktak, mert van arra adat, hogy székesfehérvári szőlőművesek jártak ki ide, akik télire visszaköltöztek Fehérvárra. Ekkor már felépült ott a barokk kápolna, amit 1781-ben említenek először. Később a lakosság száma növekedett ugyan, de az arányok nem változtak: 1828-ban 265 gazda művelt ott szőlőt, de közülük csak 65 volt helyi lakos. A többség ekkor is székesfehérvári illetőségű volt, rajtuk kívül a környező települések lakói rendelkeztek még Úrhidán szőlőkkel. A népesség 1836-ra 280 főre növekedett, a túlnyomó többség a katolikus felekezethez tartozott. 1869-re 797, 1880-ra 861, 1900-ra már 979 főre gyarapodott a falu lakossága.

1. ábra: Úrhida az első katonai felmérés térképén (1782–1785). A Wh rövidítés (Wirtshaus) a vendégfogadó helyét, az "Urhida M" a malom helyét jelöli. A kép alsó felében a település mai területével megfeleltethető szőlőhegy

1612-től már Úrhida alakban hivatkoznak a településre, ám ezt hivatalosan csak 1903-ban véglegesítették egy határozatban.

Irodalom

- Bognár József: *Úrhida 1010. 1009–2009–2019*. Úrhida 2019.
- Fülöp Gyula – Siklósi Gyula: *Úrhida története, 1009–1994*. Úrhida 1994.
- Kurucz János: Úrhida. *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 21 (1990) 373–409.
- Siklósi Gyula: A vár útja „hodu utu” volt. *Alba Regia* 43 (2015) 7–14.
- Szatlóczi Gábor: A nemzetségi szállásoktól a vármegyékig. Adalékok és párhuzamok Somogy megye 10-11. századi településtörténetéhez. *A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei* 7 (2020) 135–150.
- Stibrányi Máté: *Fejér megye középkori templomos helyei I–II*. Doktori disszertáció. Budapest 2015.
- Terei György – Nováki Gyula – Mráv Zsolt – Feld István – Sárközy Sebestyén: *Fejér megye várai az őskortól a kuruc korig*. Budapest 2011. 127.
- Zsoldos Attila: Vár, város, ispánság és megye – Veszprém az Árpád-korban. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 26 (2010) 11–23.

1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE

1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai

A régészeti munkarész a közhiteles lelőhelynyilvántartásra (<https://ivo.lechnerkozpont.hu/>), a Szent István Király Múzeum adattárában Úrhida településhez fellelhető régészeti jelentésekre, dokumentációkra, továbbá szakirodalmi adatokra támaszkodik. Új beépítésre szánt területek és felderítetlen régészeti érdekű területek hiányában a hatástanulmányhoz kapcsolódóan terepbejárásra nem került sor (a régészeti érdekű területek a község északkeleti közigazgatási határa mentén található, ahol a 22560, 37443 és 93927 azonosítószámú nyilvántartott lelőhelyek helyezkednek el).

1.2.2. Jogszabályi környezet

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4. § (1)).

A régészeti lelőhelyek a 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: Kötv.) 11. § (2) bekezdése alapján általános védelem alatt állnak. A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket – így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3. §).

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségvédelemről (Kötv.),
- 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról,
- 191/2001 (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról,
- 439/2013 (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről.

A régészeti érintettségű területek Kötv. által meghatározott három fő típusa:

- Régészeti lelőhely

A régészeti lelőhely olyan földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben található (Kötv. 7. § (35)). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9. §). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10. § (1)). A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10. § (2)). Az előbbiek szellemében a földmunkával járó beruházásokkal a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)). Amennyiben erre nincs mód, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv. 19. § (2)). A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás kivételével – annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

- Fokozottan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

A kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott lelőhelyeket kell jogszabályban védetté nyilvánítani (Kötv. 12. §). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni (Kötv. 13. § (3)). Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír (Kötv. 13. § (4)). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti (Kötv. 13. § (1)).

- Régészeti érdekű terület

Régészeti érdekű területnek minősül valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető (Kötv. 7. § 29. pont). Régészeti érdekű területen fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás esetén. Amennyiben bármilyen beruházás során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

Az örökségvédelmi hatástanulmány

Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési tervének kidolgozása során. Ha a településfejlesztési terv készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni (Kötv. 85/A. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési terveket (Kötv. 85/A. § (2)). Az örökségvédelmi hatástanulmányt a Kötv. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési terv vagy a településrendezési terv megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (továbbiakban: Korm. rendelet) 14. melléklete szerinti tartalommal a Korm. rendelet (2) bekezdés a)-c) pontja alapján kell elkészíteni. Az települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége (Korm. rendelet 83. § (3)).

A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési terv vagy a településrendezési terv és a településképi rendelet készítettője köteles gondoskodni (Korm. rendelet 84. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő, valamint a helyi építési szabályzat kidolgozása során a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltárássra alkalmas nap alatt végzi el (Korm. rendelet 84. § (2) a)-b) pontjai). A terepbejárás a Kötv. 7. § 30. értelmező rendelkezése alapján régészeti feltárássnak minősül. A Kötv. 20. § (4) bekezdés h) pontja

alapján régészeti feltárássra jogosult a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő kizárólag az örökségvédelmi hatástanulmányok készítéséhez végzett terepbejárás és műszeres lelőhely- és leletfelderítés esetén. A terepbejárás a Kötv. 7. § 41. értelmező rendelkezése alapján olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely a régészeti örökség nem ismert elemének felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével vagy sem.

A Korm. rendelet 5. § (1) bekezdése szerint régészeti lelőhely központi, közhiteles nyilvántartásba vételét feltárássra jogosult intézmény vagy a hatóság, továbbá örökségvédelmi hatástanulmány készítése esetén örökségvédelmi szakértő kezdeményezheti a 2. mellékletben meghatározott adattartalmú lelőhely-bejelentő adatlap benyújtásával a nyilvántartást vezető hatóságnál.

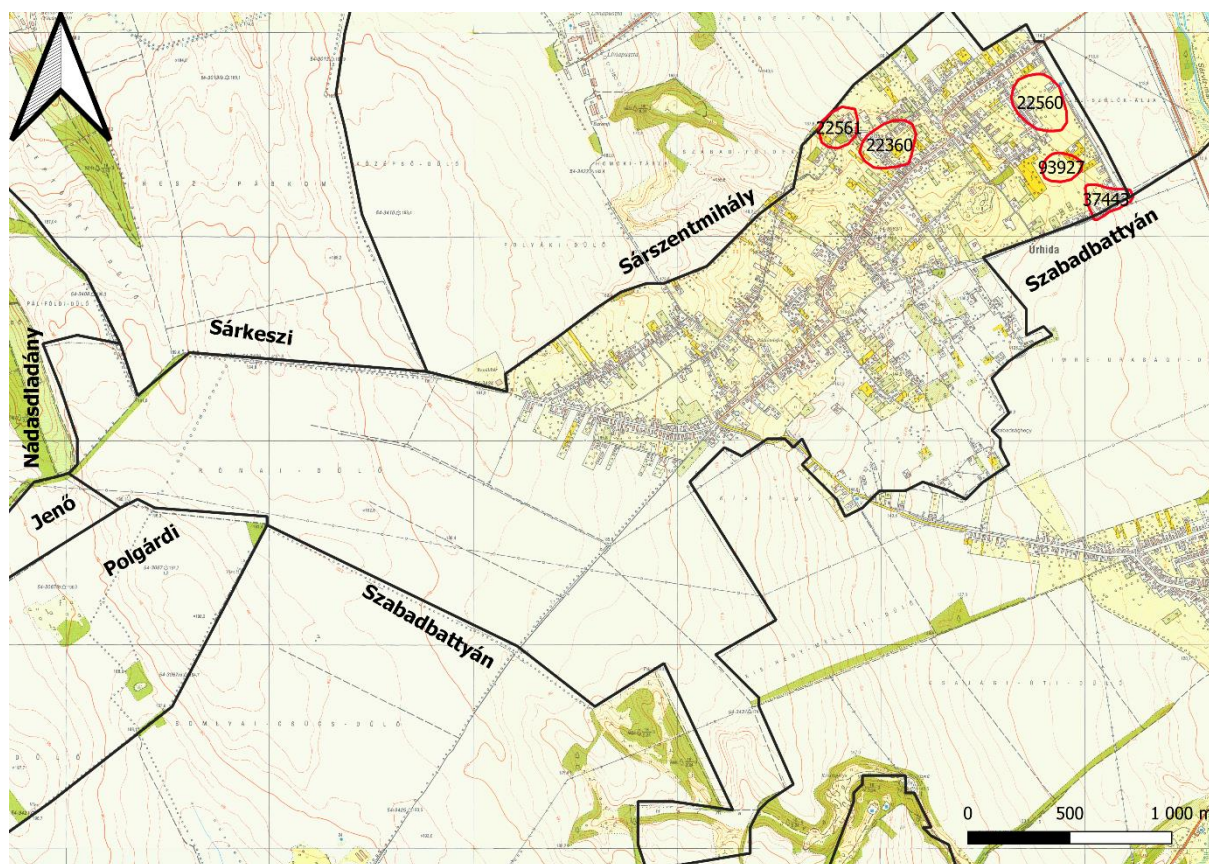
1.2.3. Régészeti lelőhelyek

Úrhida közigazgatási területén 5 nyilvántartott régészeti lelőhely található, amelyek *ex lege* általános védettség alatt állnak (2. ábra, 1. táblázat). Ezek közül egy sem fokozottan vagy kiemelten védett.

<i>Lelőhely azonosító</i>	<i>Lelőhely neve</i>	<i>Lelőhely jellege</i>	<i>Lelőhely kora</i>	<i>Helyrajzszámok</i>
22360	Petőfi utca 4.	szórványlelet templom	középkor újkor	236, 248/8, 247/2, 283/1, 282/2, 281/2, 281/1, 268, 267, 269/2, 269/1, 276, 274/2, 271/1, 278, 277/2, 274/1, 273, 248/3, 248/2, 256, 248/5, 248/10, 248/11, 284/1, 279/1, 279/2, 262, 264, 265, 266/1, 266/2, 270, 271/2, 272, 280/2, 280/5, 280/7, 280/8, 280/9, 280/10, 280/11
22560	MRT 14/1. lelőhely	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	római kor késő középkor őskor	479, 430/6, 431/1, 480/1, 478, 480/3, 466, 490, 488/2, 491/1, 432/1, 489, 488/3, 487/3, 433/4, 487/2, 487/1, 486/2, 483/5, 483/6, 483/3, 483/2, 481/2, 484, 486/1, 433/1, 434/1, 485, 480/4, 481/1, 476, 477, 480/2, 435/1, 436/1, 482
22561	MRT 14/3. lelőhely	telepnyom (felszíni)	római kor	236, 244, 245, 242/2, 242/1, 246/2, 283/2, 287, 283/1, 282/2, 281/2, 243, 241, 282/1,

				240/1, 240/2, 239/1, 239/2
37443	Arany J. utca	temető	avar kor	464/1, 464/12, 464/13, 464/4, 464/5, 464/6, 464/7, 465, 466, 467/1, 467/2, 467/3, 467/4, 467/5, 468/1, 468/2, 468/3, 469/2, 469/5, 469/6, 469/8, 469/9, 470/1, 470/2; tévesen a nyilvántartásban: 469/4, 469/7
93927	Avar utca	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor	440/2, 441, 442, 443, 444, 445/2, 445/3, 447/3, 462/3, 463, 464/1, 464/10, 464/11, 467/1, 472, 473/4, 473/5, 474, 475/6

1. táblázat: A közhiteles nyilvántartás szerint Úrhida közigazgatási területére kiterjedő régészeti lelőhelyek adatai

2. ábra: Nyilvántartott régészeti lelőhelyek Úrhida közigazgatási területén (piros poligonnal)

Őskor (Krisztus előtti évezredek)

Úrhida közigazgatási területéről mindössze az MRT 14/1. néven 22560 azonosítóval nyilvántartott lelőhely keltezhető az őskorra (is). Siklósi Gyula a Fejér megye régészeti topográfiai felméréséhez folytatott 1988-as terepbejárásán gyűjtött innen kerámiatöredékeket, amelyek között akadtak az őskorra keltezhető darabok is. Az őskor kifejezés egy rendkívül tág időszakot fed le, jelen esetben az újkőkortól a vaskorig 7000-8000 évet. A kerámiatöredékek alapján – nyilván azok atipikus volta miatt – pontosabb keltezésre nem nyílt lehetőség, így a jelenlegi adatok alapján nem tudható, hogy e hosszú időszakon belül melyik korszak, melyik kultúra településének maradványai rejlenek a föld alatt.

Római kor (Kr. u. 1–4. század)

A Kárpát-medence Dunától nyugatra elterülő részét provinciákká szervező rómaiak időszakára kettő nyilvántartott lelőhely keltezhető. A rendelkezésre álló adatok alapján mindkettő telep: a 22560-as azonosítóval ellátott MRT 14/1. lelőhely és a 22561 azonosítójú MRT 14/3. lelőhely. Mindkettőt terepbejáráson gyűjtött cseréptöredékek segítségével azonosította Siklósi Gyula 1988-ban. A lelőhelyek területén további régészeti kutatás eddig nem zajlott.

Népvándorláskor (avar kor, 6–9. század)

A népvándorlás kornak a római adminisztráció és hadsereg kivonulásától (Kr. u. 5. század első harmada) az avar kor elejéig (568) terjedő időszakából – a hun korból és azt követő germán korból – nem ismerünk régészeti lelőhelyet Úrhida közigazgatási területén.

A Belső-Ázsiából származó vezetőréteggel rendelkező avarok a Krisztus születése utáni 568. évben vették birtokba a Kárpát-medencét, ahol megszervezték az Avar Kaganátust, élén a kagáni címet viselő uralkodójukkal. Az őslakosság (germánok, „romanizáltak”) és az avarok, valamint az általuk betelepített népcsoportok (szlávok, balkániak, kelet-európai törzsek) kulturális kölcsönhatásának eredményeképpen bő egy évszázad alatt, az úgynevezett késő avar korra egységes anyagi kultúrát hoztak létre.

A 7. század közepétől a 9. század elejéig, tehát a közép és késő avar korban bizonyosan használták azt a temetőt, amelyet Úrhida északkeleti részén ismerünk (3. ábra). 2002–2004 között Prander Péter vezetésével az Arany János utcában legalább 152, majd 2009-ben a szomszédos Avar utcában Fülöp Gyula vezetésével újabb 26 avar kori sírt tártak fel a Szent István Király Múzeum munkatársai (valamint feltehetően még egy sír feltárását megfigyelték). Az eddig feltárt mindösszesen 178 sírból 5 lovassír, ahol a lovat és lovasát közös sírknában temették el. A legtöbb sír tartalmazott kerámiamellékletet. Többségében DNy–ÉK (tehát a fej DNy felé, a lábak ÉK felé helyezkedtek el), kisebb részt Ny–K tájolásúak. A bolygatottság mértéke igen nagy; a sírok bolygatására a temetéseket követő 1-2 évszázadon belül kerülhetett sor. Az ásatásoknak és a környező telkeken folytatott régészeti megfigyeléseknek köszönhetően a temető északi szélé lokalizálható, a többi irányba azonban ismeretlen a kiterjedése. A feltárt temetőrészlet komplex tudományos feldolgozása és közzlése még a kutatás jövőbeni feladatai közé tartozik.

3. ábra: Az avar kor második felének divatját idéző, üveggyöngyökből fűzött nyaklánc és gyöngycsüngős bronz fülbevalók az 59. sírból

Sajnos 2015-ig mindössze az Arany János utcai és Avar utcai ásatások területe szerepelt az addig külön-külön nyilvántartott lelőhelyek kiterjedéseként, így a lelőhelyeknek kijáró törvényi védettség a temető feltételezhető teljes területére nem terjedt ki. Emiatt fordulhatott elő, hogy 2010-11 folyamán még új ház is épült a temető területén anélkül, hogy a földmunkáknál régész lett volna jelen. 2015-től már egy lelőhelyként kezeli a közhiteles nyilvántartás is az Arany János utcai és az Avar utcai temetőrészletet, továbbá 2015-től a lelőhely nyilvántartott térbeli kiterjedése is a valósághoz közeli állapotot mutat, amit időközben (2020-ban) az építkezések földmunkái során folytatott régészeti megfigyeléseknek köszönhetően pontosítani is lehetett (Szücsi Frigyesnek az Arany János utcai 468/3 és az Avar utcai 469/9 helyrajzi számú ingatlanokon folytatott régészeti megfigyelései alapján). 2019-ben az Avar u. 464/13 hrsz.-ú ingatlanon folytatott régészeti megfigyelés során 7 sír feltárását észlelte Kovács Ágnes, de a sávalapozásban a feltárásukra lehetőség nem nyílt, a ház a sírokra épült rá.

Az avar kori temetőt használó közösség telepét eddig nem sikerült azonosítani, de minden bizonnyal valahol a temető és a Sárvíz között helyezkedhetett el, ami már nem Úrhida közigazgatási területéhez tartozik (Szabadbattyán és/vagy Sárszentmihály).

Középkor

A Petőfi u. 4. szám alatti ingatlanon Siklósi Gyula vezetett ásatást 1992-ben. A feltárást megelőzően a környező kertekben több középkori cseréptöredékre leltek (a nyilvántartásban 22360 azonosítójú, Petőfi u. 4. nevű lelőhelyként szerepel), de a feltárások során csak a barokk templom alapfalait, illetve kitermelt kőfalainak helyét találták meg, amelyet a történeti térképek is jelölnek, és 1781-ben említettek először (Úrhida, Petőfi u. 4. Ásatási dokumentáció, 1992. Siklósi Gyula ásatása, SZIKM Adattár ltsz. 6466/93).

2020-ban ugyanezen a 22360 azonosítóval nyilvántartott lelőhelyen, a Harangvirág utcai 274/1. hrsz.-ú ingatlanon földmunkák közben Reich Szabina folytatott régészeti megfigyelést, ám mindössze egyetlen vékonyfalú, szürke, besimított oldaltöredéket talált.

Az Arany J. u. néven 37443 számmal nyilvántartott lelőhelyen a 2002–2004 közötti ásatásokon az avar sírokon kívül, azok fölött néhány Árpád-kor jelenséget is találtak, ám ezekről a dokumentációban említés sem esik. Az Árpád-kori telep egykori létezését a dokumentációban fellelhető szórványos, közvetett nyomok mellett az ásatásokat a Kulturális Örökségvédelmi Iroda régészeti felügyelőjeként

megtekintő Kulcsár Mihály szíves szóbeli közlése is igazolja. Talán ezekkel az Árpád-kori jelenségekkel állhatnak kapcsolatban a közeli Avar utca néven, 93927 azonosítóval nyilvántartott lelőhelyen dokumentált Árpád-kori árokszakaszok (Kiss Alexandra régészeti megfigyelése 2017-ből, majd 2020-ban egy épület sávalapozásának földmunkái során Szücsi Frigyes is dokumentált egy régészeti korú árkot, de keltező lelet nem került elő).

A fentebb bemutatott lelőhelyeken kívül még az MRT 14/1 néven, 22560 azonosítószámon nyilvántartott lelőhelyen kerültek elő Siklósi Gyula terepbejárásán késő középkori (valamint őskori és római) cseréptöredékek, amelyek telepmaradványra utalnak. A lelőhelyen további kutatásokra még nem került sor.

A 22360, 22560, 72003 és 93927 azonosítójú lelőhelyeken talált Árpád-kori és késő középkori objektumok és leletek jelzik, hogy a falu mai területén is számolhatunk szórványos középkori megtelepedéssel. A településcentrum azonban nem itt helyezkedett el, hanem a Sárvíz nyugati oldalán, az átkelőhöz vezető úttól közvetlenül északra, amit az ott elhelyezkedő templom jelez. Siklósi Gyula is erre a – ma már Sárszentmihályhoz tartozó – területre lokalizálta a középkori Úrhidát. Ez a 22557 (Alsómalom) és az ezzel összevont 22541 azonosítójú (MRT 10/4.) lelőhelyekkel feleltethető meg, ahol – a Székesfehérvárra futó műút mindkét oldalán, a Siklósi Gyula által meghatározottnál nagyobb kiterjedésben – 2008-ban Stibrányi Máté intenzív, Árpád-kortól a késő középkorig terjedő faluhelyet azonosított. Itt találta meg – nagyjából a középkori faluhely középső részén – a templom maradványait, amit 20-30 méter sugarú körben intenzív habarcsos-törtköves-meszes folt és embercsontok jeleztek. Még a cinterem ívelődő szétszántott falát is sikerült megfigyelnie, valamint egy 2×2 méteres négyzet alakú, köves-habarcsos foltot, apróra törött embercsontokkal, egy osszárium maradványaként értelmezett. Siklósi Gyula és Stibrányi Máté kutatásai alapján egyértelműnek látszik a település és templom középkori Úrhidával való azonosítása, de ez a terület – ahogy fentebb már utaltunk rá – napjainkban nem Úrhida közigazgatási területéhez tartozik, hanem Sárszentmihályéhoz.

Az úrhidai Árpád-kori vár (*civitas*) régészeti azonosítására több kísérlet is történt. Először Kralovánszky Alán vélte azonosítani egy 1967-es terepbejárása után a sárszentmihályi Malomszigeten. Kerámialeletek, valamint a terület környezetvizsgálatával jutott erre a következtetésre. A területet megvizsgáló Siklósi Gyula szerint azonban ott nem lehetett erődtámasz. Siklósi Gyula az István Király Múzeum munkatársaival bejárta Úrhida környékét és máshol sem találtak várra utaló nyomokat. Dénes József tett még egy azonosítási kísérletet, mégpedig az Úrhida belterületén fekvő dombbal azonosította a vár helyét, és ún. motte típusú várnak, azaz földhalomvárnak határozta meg. Az Árpád-korra keltezhető leletanyag a környéken azonban nem került elő. Később Dénes József a várnak az úrhidai régi temetőhöz, a „Csárdatemetőhöz” (ma Sárszentmihály közigazgatási területe, a Sárvíz keleti partján, a közelében egykoron csárda üzemelt) való lokalizálását tartotta elképzelhetőnek. A régi temetőig részben kiterjed a 21695 azonosítóval, Vargakúti-dűlőként nyilvántartott régészeti lelőhely, de onnan csak őskori, római kori és avar kori kerámiatöredékek kerültek elő, középkori leletek nem (a területet helyszíni szemle keretében 2018-ban bejáró Lencsés Zsuzsanna és Szücsi Frigyes ugyancsak kizárólag őskori és római kori kerámiatöredékeket talált). Az úrhidai vár létezése, és amennyiben létezett, lokalizációja a mai napig kérdéses.

Felhasznált irodalom

Sibrányi Máté: A Sárvíz középkori településhálózatának vázlata, avagy a templom és a hozzá vezető út. *Alba Regia* 37 (2008) 189–196.

Stibrányi Máté: *Fejér megye középkori templomos helyei I–II.* Doktori disszertáció. Budapest 2015.

Szücsi Frigyes: Mezőföld a 9. század küszöbén. In: Türk A. (szerk.): *Hadak Útján XXIV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4–6.*, Budapest – Esztergom 2017, II. 175–202.

Terei György – Nováki Gyula – Mráv Zsolt – Feld István – Sárközy Sebestyén: *Fejér megye várai az őskortól a kuruc korig*. Budapest 2011. 127.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.1. A területfelhasználási változások ismertetése

1. Temető melletti energiapark kijelölése

Úrhida belterületének északkeleti részén lévő temető egy része különleges beépítésre szánt területbe kerül a tervezett energiapark megvalósítása érdekében (1.1 – beépítésre szánt területből beépítésre szánt terület). A kialakult energiaparktól keletre lévő telkek pedig falusias lakóból különleges temető területbe kerülnek az önkormányzat kérésére (1.2 – beépítésre szánt területből beépítésre szánt terület). Ezen kívül a temetőtől délre eső falusias területen egy 10 m széles, fordulóval ellátott tömbfeltárás miatt az 528/2, 529, 530, 531 hrsz-ú telkek egy része közúti közlekedési területbe kerülnek (1.3 – beépítésre szánt területből beépítésre nem szánt terület).

2. Kossuth Lajos utcai emlékmű zöldterületbe sorolása

A Kossuth Lajos utca és a Petőfi Sándor utca kereszteződésében lévő emlékmű területe különleges beépítésre szánt területfelhasználásból beépítésre nem szánt zöldterületbe kerül (beépítésre szánt területből beépítésre nem szánt terület).

3. Petőfi Sándor utca és az „L” utca közötti lakóterület változása

A Petőfi Sándor utca és a hatályos szabályozási terv alapján a tervezett „L” utca közötti falusias lakóterület kertvárosias területfelhasználásba kerül át (3.1., 3.3. – beépítésre szánt területből beépítésre szánt terület). Ezenkívül a telkek megfelelő megközelíthetősége szempontjából készül egy 9 méter széles utca, amely a tervezett „L” és a Petőfi Sándor utcát köti össze (3.2. – beépítésre szánt területből beépítésre nem szánt terület).

4. Záportározó területének változása

A Petőfi Sándor utcától észak-nyugatra található 238 helyrajzi számú ingatlan egy része falusias lakóterületből beépítésre nem szánt zöldterületbe kerül (4.1–4.2. – beépítésre szánt területből beépítésre nem szánt terület). A „Ma” utca megszűnik, ez a terület falusias lakó felhasználású lesz (beépítésre szánt terület). A Petőfi Sándor utcától észak-nyugatra tervezett zöldterületből pedig egy 6 m szélességű út kerül kiszabályozásra (4.3. – beépítésre nem szánt területből beépítésre nem szánt terület).

5. Kossuth Lajos utca és a Petőfi Sándor utca közötti tömbfeltárás változása

A belterület közepén, a Kossuth Lajos és a Petőfi utca által közbezárt falusias lakóterületek kertvárosias területfelhasználásúak lesznek (5.1–5.2. – beépítésre szánt területből beépítésre szánt terület). A tervezett „L” utca csupán egy tömbfeltáró utca lesz, ezért az eredetileg tervezett összeköttetés a Jókai Mór utcával nem valósul meg (5.3. – beépítésre szánt terület).

6. Petőfi Sándor utca és a Palántafa út közötti lakóterület változása

A Petőfi Sándor utca és a Palántafa út közötti terület falusias lakóterület helyett kertvárosias lakóterület felhasználású lesz (beépítésre szánt területből beépítésre szánt terület).

7. Petőfi Sándor és az „F” utca közötti tömbfeltárás változása

A Petőfi Sándor és az „F” utcát összekötő tervezett „I” utca és a tervezett „H” utca folytatása nem készül el, mivel a telekmegosztás a szabályozási terv szerint még nem indult meg. A terület visszakerül falusias területfelhasználásba (7.1–7.3. – beépítésre szánt terület).

8. Táncsics Mihály és az „F” utca közötti tömbfeltárás megszűnése

A Táncsics Mihály és a tervezett „F” utca közötti tömbfeltárás, illetve a tervezett „G” utca nem valósul meg, a terület visszakerül falusias területfelhasználásba (8.1. – beépítésre szánt terület).

9. Arany János és Forrás utcától délre lévő lakóterületek változása

Az Arany János és a Forrás utcától délre lévő telektömbök falusias lakóból kertvárosias területfelhasználásba kerülnek (9.1–9.4. – beépítésre szánt területből beépítésre szánt terület).

10. Arany János és Kőbányai utca közötti tömbfeltárás változása

Az Arany János utca és a Kőbányai utca között tervezett tömbfeltárásban a telkek jobb megközelíthetősége miatt a tervezett „W” utca és az Arany János utca közé készül egy összekötő útszakasz (10.1. – beépítésre szánt területből beépítésre nem szánt terület).

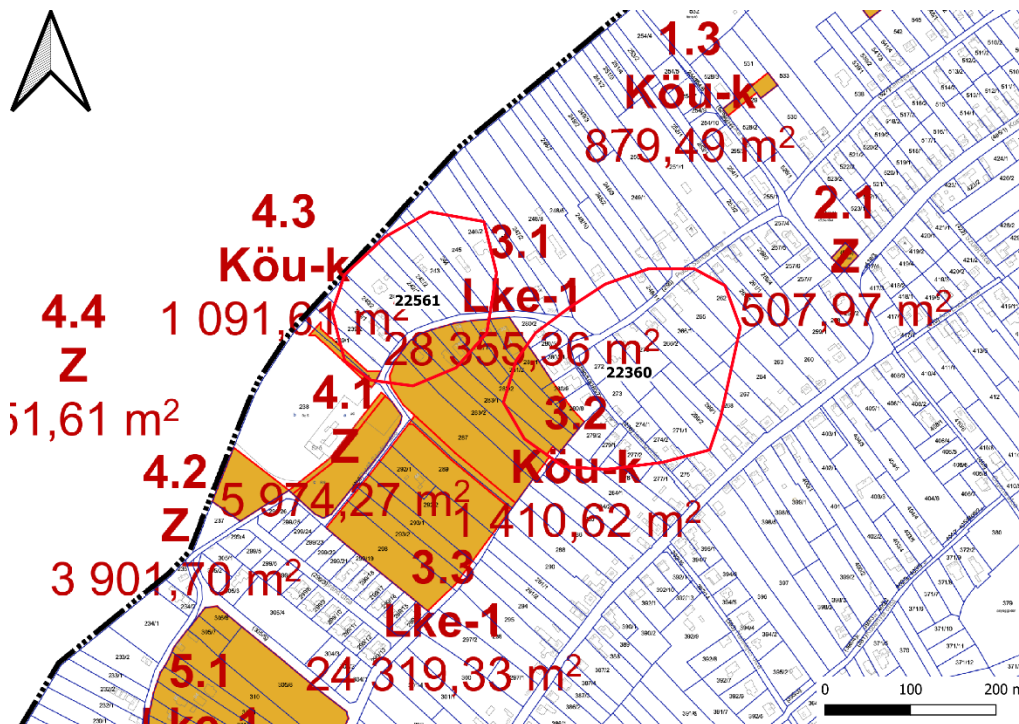
11. Újszőlők út és Fagyöngy utca közötti összekötő útszakasz kiszélesítése

Az Újszőlők út és a Fagyöngy utca közti összekötő földút kiszélesítése önkormányzati kérésre a telkek megfelelő megközelíthetősége érdekében (11.1. – beépítésre szánt területből beépítésre nem szánt terület).

12. A település belterületén az időközben megépült épületek miatt a tervezett útsabályozásokat, útszélességeket az önkormányzat felülvizsgálta. Ennek következtében egyes esetekben csökkentek, illetve megszűntek a szabályozások.

2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre

A beépítésre szánt területből továbbra is beépítésre szánt területté módosuló 3.1. változással érintett ingatlanok egy része a 22561 és 22360 azonosítójú nyilvántartott régészeti lelőhelyeket érinti (4. ábra). Tekintettel arra, hogy korábban is beépítésre szánt terület volt, így maga a változás nem jelent – a jelenleg is fennállónál – nagyobb veszélyt a régészeti örökségre. A régészeti lelőhelyek a beépítésre szánt területi minősítés miatt azonban veszélyeztetett helyzetben vannak, így elengedhetetlen az értékvédelmi tervben foglaltak betartása és betartatása.

4. ábra: A 3.1. számú változással érintett ingatlanok és az azokat érintő 22360 és 22561 azonosítóval nyilvántartott lelőhelyek (piros poligonnal)

A beépítésre szánt területből továbbra is beépítésre szánt területté módosuló 1.1–1.2., 3.3., 5.1–5.2., 6., 7., 8. és 9. számú változásokkal érintett ingatlanok nyilvántartott régészeti lelőhelyet nem érintenek és régészeti érdekű területnek sem tekinthetők, így a változások a régészeti örökségre nézve veszélyt nem jelentenek.

A beépítésre nem szánt területek közül a 4.3. változással érintett terület fekszik részben nyilvántartott régészeti lelőhelyen (22561 azonosítójú lelőhely). A zöldterületből út kiszabályozása nem veszélyezteti a régészeti örökséget, amennyiben földmunkák esetén az értékvédelmi tervben foglaltak szerint járnak el. A többi beépítésre nem szánt területet eredményező változtatás sem veszélyezteti a régészeti örökséget.

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV (RÉGÉSZET)

A változással érintett beépítésre szánt területek közül a 3.1. változással érintett ingatlanok többsége nyilvántartott régészeti lelőhelyet érint. Amennyiben földmunkával járó építési munkálatra kerülne sor a nyilvántartott régészeti lelőhelyek területén, akkor a beruházás engedélyeztetése vagy bejelentése során a hatóság (Fejér Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Örökségvédelmi Osztálya) is részt vesz az eljárásban és előírja a megelőző feltárás valamilyen formájának teljesítését (próbafeltárás, teljes felületű feltárás vagy régészeti megfigyelés). A 30 cm-nél mélyebb rétegeket érintő földmunkákra kizárólag a megelőző feltárás előírt formájának teljesítése mellett/után kerülhet sor. A megelőző feltárás költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

Amennyiben bármilyen régészeti feltáráson kívüli földmunka során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgy kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak (Fejér Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Örökségvédelmi Osztálya, cím: 8000 Székesfehérvár, Mátyás király krt. 13., tel.: 06 22 795-781) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). Az ügyintézés hatékonysága és az esetlegesen szükségessé váló mentő feltárás mielőbbi megkezdésének érdekében célszerű a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt is rövidúton tájékoztatni (Szent István Király Múzeum, 8000 Székesfehérvár, Fő u. 6., tel.: 06 22 315-583, e-mail.: titkarsag@szikm.hu). A feltárára jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárára jogosult intézmény viseli.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Úrhida község közigazgatási területéről 5 nyilvántartott régészeti lelőhely szerepel a közhiteles nyilvántartásban, amelyek általános védettség alatt állnak. Óskori, római kori, avar kori és középkori lelőhely is található közöttük. Az ötből három lelőhely (22560, 37443, 93927) a község északkeleti közigazgatási határa mentén, a Sárvíz viszonylagos közelségében fekszik, és javarészt lefedik az Úrhidán régészeti érdekűnek tekinthető területeket. Ettől függetlenül a későbbiekben új lelőhely előkerülése nem zárható ki.

A lelőhelyek közül ki kell emelnünk a regionális viszonylatban jelentős avar kori temetőt Úrhida közigazgatási területének északkeleti határán, az Arany János utca és Avar utca környékén. A több száz föld alatt rejlő sírból – beruházásokat megelőzően – közel 180-at tártak fel a Szent István Király Múzeum munkatársai, köztük lovassírokat is. A temetőt létesítő avar kori közösség településének elhelyezkedése még ismeretlen.

Árpád-kori és késő középkori régészeti objektumok, illetve leletek jelzik, hogy a falu mai területén számolhatunk szórványos középkori megtelepedéssel. A középkori Úrhida település centruma azonban nem itt helyezkedett el, hanem a Sárvíz nyugati oldalán, az átkelőhöz vezető úttól közvetlenül északra, amit többek között az ott elhelyezkedő templom jelez (ez már Sárszentmihály közigazgatási területe).

A változásokkal érintett területek között új beépítésre szánt területek nincsenek, a beépítésre szánt területeket érintő változások közül azonban a 3.1. jelzetű kettő nyilvántartott régészeti lelőhelyet is érint. Maga a változás ugyan nem jelent a jelenleg fennállónál nagyobb veszélyt a régészeti örökségre nézve, de a beépítésre szánt terület minősítés miatt a régészeti lelőhelyek alapvetően veszélyeztetettek. Földmunkák esetén az értékvédelmi tervben foglaltak szerint kell eljárni, és megelőző feltárás valamilyen formájának teljesítése szükséges.

**NYILATKOZAT A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY ELKÉSZÍTÉSÉRE VALÓ
JOGOSULTSÁGRÓL**

Alulírott dr. Szücsi Frigyes régész nyilatkozom, hogy a 439/2013. (XI.20.) Korm. rendelet 5. § (2) bekezdése szerinti előírásoknak megfelelek, valamint a 10. § szerinti szakértői nyilvántartásban szerepelek.

Okleveles régész szakképesítést igazoló okirat száma: ELTE-BTK-0144/2012

Szakértői nyilvántartási szám: 16-003

Az Úrhida község települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarésében tervezett megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Bakonykúti, 2023. február 25.

dr. Szücsi Frigyes
régész, örökségvédelmi szakértő